

Misis ve Çevresindeki Asklepios Kültürü Üzerine Etno-Arkeolojik Bir Araştırma

Gülnaz SAVRAN
Fulya TÜŞÜMEL

Glkel mitoslar tanrıların, evrenin, insanların yaratılış ve ortaya çıkışlarının yanı sıra ilk günahı, ölümün kökenini, tufanı, tanrıların insanları nasıl cezalandırdıklarını, avcılığın ve hayvancılığın nasıl başladığını, bitkilerin nasıl ortaya çıktığını, ateşin elde edilmesini, cinsel hayatın başlangıcını, yeryüzünün ilk çiftini ilk ailesini, adetlerin kurumların, törenlerin, teknik bilgilerin kökenlerini konu edinmektedir. (Örnek, 1988:190)

Arkeolojinin vazgeçilmez kaynağı olan mitoslar aradan binlerce yılın geçmesi ve insanlar, kavimler, inançlar sisteminin değişmesine rağmen aynı kültür ortamı içinde yaşayan insanlar tarafından yaşatılmaktadır. Günümüzde kimi değişikliklere uğramış olsa da içerik olarak benzer öğeleri taşıyan bu mitosların özümsemiş yineledikleri ve anlatıldıkları toplumlarda hala gerçek ve kutsal olarak kabul edildikleri gözlenmektedir. Yaşayan kültürün vazgeçilmez unsurları olarak gelenek ve göreneklerde, adet ve uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır.

Akdeniz kültür ortamının bütün özellikleri üzerinde taşıyan Çukurova bölgesinin düz ve bereketli topraklarında yerleşim tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Toros dağlarının özellikle gemi yapımında kullanılan orman ürünleri, doğal kaynaklarının zenginliği antik çağlarda özellikle Akdeniz kıyılarını daima yerleşim için cazip hale getirmiştir. Ayrıca Çukurova Gülek Boğazı sayesinde Anadolu'yu, güneye Suriye üzerinden Arap ülkelerine, doğuya Irak ve İran'a bağlayan yol üzerinde bir kavşak olmuştur. Bölgenin en önemli arkeolojik kazıları olan Tarsus-Gözlükule, Mersin-Yümüktepe, Ceyhan-Sirkeli, Kadirli-

Karatepe kazılarında bu güne kadar bölgede bilinen en az 10 değişik uygarlık ve 18 devlet, krallık, beylik gibi çeşitli siyasi kuruluşların hüküm sürdüğü belgelenmiştir. Hititler, Akadlar, Fenikelilerden günümüze kadar nerdeyse her dönemde bu topraklarda yerleşim olmuştur.

Doğu ile batı arasında bir köprü olan bölgenin üzerinden sadece ticaret kervanları değil kendi kültürlerini beraberlerinde götüren ordular, devletler de geçmiştir. Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu buna güzel bir örnektir. Dünyanın Yunan ve Roma mitolojisi olarak tanıdığı bu efsanelerin çıkış yeri Yunanistan veya İtalya değil Anadolu'dur, Girit'tir, Mezopotamya'dır, Fenike, Mısır'dır, ya da bütün bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından ortaya çıkmış bir bütündür. Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemleriyle Yunanca ve Latince olarak yazılmalarından Yunanlılara ve Romalıları mal edilmiştir (Erhat, 1989:8).

Asklepios Mitosu ve Kültü

Yunan adalarının Akdeniz'in doğu kıyılarında yaşayan devletler tarafından fethedilmesiyle başlayan Hellenistik dönemden önce de Ege bölgesine pek çok oryantalist etki taşınmış ve aynı kültür Asyadan ayrıldığı içinde kendi içinde bir değişim yaşamıştı. Bu dönemde tıp felsefenin eşliğinde gelişerek iyileştirme işlemi sanat olduğu kadar bilim olarak da düşünülmüştür. Yalnızca rahipler tarafından değil sorgulamayı büyüye tercih eden insanlar tarafından da uygulanmıştır. Yunan kültürü üzerindeki doğu etkisi gittikçe daha belirginleşip, tıp da ruhanileşmiştir. Yunan tanrılarının çoğu şifa verici özellikleriyle de anılmaya başlanmıştır.

Apollo, Artemis, Athena ve Afrodit' in yanı sıra yer altı tanrıları da hastalıkları tedavi edebilmekte veya önleyebilmekteydi. Asklepios kültü de bu tanrılardan birine tapınmayla gelişmeye başlamıştır. Çünkü sembolü olan yılan yer altı güçlerinin eski bir simgesidir. Ayrıca yılan, Anadolu'daki Sami kabileleri arasında şifa tanrısının kutsal işaretleri olarak kabul edilirdi (Tıp Tarihi, 1998:22). Asklepios ilk zamanlar belki de bir yılan şeklinde tasvir edilmiş olan bir toprak tanrısıdır (Mansel, 1971:137). İlkel mitlerde de yılan gibi sürüngenler, ateşi yeryüzüne getiren insanları kurtaran, dünyayı yaratan ve dünyanın yaratılmasına yardımcı olan hayvanlar olarak rol oynamakta ve kutsanmaktadır. Deri değiştirmesi nedeni ile olumsuzluk düşüncesinin sembolü olan yılanın mitolojide, ibadette, büyücülükte ve sanatta oynadığı rol ise evrenseldir (Örnek, 1988:97).

Hekim tanrı ve hekimlik tanrısı olarak tanınan Asklepios, Apollon ve Thesalia kralı Phlegyas'ın kızının oğludur. Yaklaşık M.Ö. 770 yıllarında Asklepios adına tapınaklar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu gün yaklaşık 300'den fazla olduğu düşünülen bu tapınaklar, tıbbın bilimsel temellerinin atıldığı M.Ö. V. yüzyılda da insanlar tarafından ziyaret edildiği bilinmektedir. Bu dönemde tıbbın kaydettiği büyük ilerlemelere rağmen, tanrısal gücün işe karışmasıyla iyi olacaklarını ümit eden hastalar arasında bu tapınaklar rağbet görmeye devam etmiştir (Mansel, 1971:342). Günümüzde olduğu gibi o dönemde de bilimsel yöntemlerden şifa bulamayan hastalar tedavi için dinsel yöntemlere başvurarak Asklepios tapınaklarından medet umarlardı. Buralarda yapılan dinsel tedaviler banyo ve oruç esasına dayanırdı. Tedavi öncesi hastalar temizlenir, sunağa yaklaşmaya hazır olduklarında tövbe töreni düzenlenirdi. Daha sonra tapınakların iç bölgesinde olan abatonlara alınır, burada battaniyelere sarılı olarak koyun postlarının üzerine uzanıp inkubasyon uykusuna dalarlardı. Hastalar uyur uyumaz, rahipler ellerinde uyuyan hastaların yaralarını emen kutsal yılanlarla yataklar arasında dolaşırlardı. Uyandıklarında her hastanın rüyasında ne gördüğünü anlatması gerekirdi. Daha sonra bu rüyalar yorumlanarak uygun tedaviler anlatılırdı (Tıp Tarihi, 1998:23).Günümüzde bu uygulamanın izlerini yılanlı hocalarda görmek mümkündür. Bu hocalar ellerinde yılanları hiçbir zarar görmediklerini iddia ederek tutabilmekte, afsunla insanları yılan sokmalarına karşı 'şerbetlemektedirler'. Geçmiş ve günümüzde olan her iki uygulamada da yılan ve yılanın temsil ettiği güçlere hükmetme motifi vardır.

Muhtemelen bu dönemde bir takım büyü formülleri, kurbanlar ve duaların uygulandığı dinsel tedavilerin yanı sıra, hastalar üzerinde incelemeler yapmaya fırsat bulan bazı hekim rahipler tarafından bir takım, şifalı otlar, sular içirilir, bir takım yakılar hazırlanır veya kan akıtılırdı. İyileşme kimi zaman gerçekleşir, kimi zaman da gerçekleşmezdi. Bu durumda da o günün rahipleri tıpkı bu günün halk hekim-

Bir nebatı tetkik eden Dioskorid.

leri gibi, hastanın ya kendisine söylenenleri tam olarak yerine getirmedeğini ya da tedaviye inancı olmadığı için iyileşmediğini söylerlerdi.

Lokman Hekim ve Asklepios

Akdeniz kültür ortamında yaşayanlar tarafından anlatılmaya devam eden ve artık sözlü halk edebiyatının bir parçası olan Lokman Hekim kimilerine göre bir peygamber kimilerine göre de ünlü bir hekimdir. Binlerce yıl yaşadığına bütün bitkilerin dilinden anladığına inanılır. M.Ö. XX. ve X. yüzyıllarda yaşadığı düşünülen Lokman Hekim İbrahim Halil Peygamberin neslinden olup Azeri Türklerinden Baur'un oğlu ya da işmi Camesap, Danyal ya da Belkıya'dır. Habeş ırkından siyah bir köle ya da yoksul bir ailenin çocuğu, kimilerine göre *Kitab'ul Haşayiş'in (Materia Medica)* yazarı Anavarza doğumlu Dioscoridestir. Bize göre Arap, Azeri, Tarsus'lu, Misis'li, Anavarza'lı veya bunların hepsi birden olan Lokman Hekim Akdenizin yaşayan sözlü kültür geleneğinin çok güzel bir ürünüdür. Öyküsü Asklepios mitosuyla benzerlik gösterir.

Yunanlıların dünyasında Asklepios, Romalıların Aesculapius adıyla benimsedikleri hekim tanrı, hekimliği at adam Kheiron'dan öğrenmiştir. Kheiron doğanın içinde yaşayan, doğanın sırlarına ermiş bir varlıktır. Bu nedenle Asklepios'u usta bir hekim olarak yetiştirir. Asklepios tıbbın bütün bilgilerini edinir. Ama bununla kalmaz, ölüme de çare bulmak ister. Tanrıça Athena'nın Gorgo canavarlarından Medusa öldüğü zaman bedeninden akan kanı toplamış ve bunu ölümsüzlüğe karşı kullanması için Asklepios'a vermiştir. Medusa'nın sağ damarlarından akan kan zehirli, sol damarlarından akan kan faydalı imiş. Efsaneye göre Asklepios bu kanla ölüleri diriltmeye başlamış. Bunun sonucunda da Zeus'un öfkesine yenilip korkunç yıldırımlarına hedef olmuş. (Erhat, 1989: 67-68)

Yine efsaneye göre bütün otların ve çiçeklerin dilinden anlayan Lokman Hekim, Adana ile Ceyhan arasındaki Misis'e (bu günkü adıyla Yakapınar) yerleşerek Çukurova'yı karış karış dolaşıp ölümsüzlüğe çare olacak ilacın yapabileceği bitkileri aramış. Bir gece rüyasında bitki dile gelip "Ben ölümün ilacıyım" demiş. Lokman bitkiyi kopararak, defterine yazdıklarına göre ilacını yapmaya koyulmuş. İlacı tam bitireceği sırada görünmez bir el, defteri de otu da Misis köprüsünden Ceyhan Nehri'nin azgın sularına düşürmüştü. Yani Lokman da Asklepios gibi tanrının gazabına uğramıştır.

Misis'te anlatılan bu efsaneye Lokman'ın eline Cebrail'in vurduğu ve otla defterin Ceyhan Nehri'nden selle arpa tarlasına gittiği de eklenmiştir. Bölgede halk arasında arpa tarlasının çamuru ile yaralar ve çıbanlar sarılır. Anadolu'da da bazı halk hekimleri hastalarına arpa suyu içmelerini, arpa ekmeği yemelerini

tavsiye ederler. Anadolu'nun Asklepios efsanesine sarımsakla olan katkısı da bu olaya bir benzerlik gösterir. Asklepios Zeus'un yıldırımıyla yere serilince, ünlü hekimin son deminde yazdığı bir reçete oradaki bir otun üstüne düşmüş, yağmur yağmış, yazının özü ota karışmış ve her derde deva sarımsak orada meydana gelmiştir. (Erhat, 1989:68)

Şahmeran Efsanesi ve Mitolojik Kaynakları

Anadolu'nun sadece sözlü halk edebiyatında değil, el sanatlarında da etkisini sürdüren bir efsanedir Şahmaran ya da Şahmeran. Özellikle genç kızların çeyizlerindeki işlemlerde ve duvar resimlerinde kem gözlerden korunmak için kullanılmaktadır. Kimilerine göre Ceyhan ile Misis arasında Ortaçağda yapılan Yılkale'de yaşamıştır. Bu söylencenin izleri Adana'nın selle, Ceyhan'ın yelle, Misis'in yılanla gideceği şeklindeki bir tekerlemeyle bütün canlılığını korumaktadır. Bu tekerlemede Yılkale'nin koruyucu yılanlarının, efendileri Şahmeran'ın öldürüldüğünü bilmedikleri ve bunu duydukları gün insaniardan intikam almak için Misis'e inerek insanları öldüreceklerine inandı. Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde Yılkale'den bahsederken "Evsafı Kal'ai Şah Maran" yani Şahmaran Kalesi olarak söz eder ve bu kalede sürü sürü yılanın yanında boynuzlu ve ensesi tüylü bir yılanın görüldüğünü yazar. (Evliya Çelebi, 1935:340)

Misis'te, Tarsus'ta ya da herhangi bir yerde anlatılan efsanelerde yoksul bir ailenin oğlu olan Lokman'ın odunculuk yaparak geçimini sağlarken Şahmeran'la tesadüfi karşılaşması anlatılır. Bu karşılaşmadan sonra Lokman uzunca bir süre Şahmeran'ın himayesinde yaşar. Daha sonra Lokman Şahmeran'ın yaşadığı yeri kimseye söylemeyeceği sözünü vererek evine döner. Ülkenin hükümdarının bir gün amansız bir hastalığa yakalanması ve hastalığın tek çaresinin Şahmeran'ın etinde olması üzerine Lokman'dan zorla Şahmeran'ın yeri öğrenilir. Şahmeran Lokman'ın ihanetine karşılık yine de ona iyilik yapar. Kesildikten

Dioskorides ait İstanbul'da mevcut en eski tercümedeki resim.

sonra etinin kaynatılan ilk suyunun zehirli, ikinci suyunun ise şifalı ve iksirli olduğunu söyler. İkinci suyu içen Lokman bütün hastalıkların çaresini de bulmaya başlar.

Şahmeran'ın ölümü Medusa'nın ölümüne benzer. Her iki ölümle ele geçen sihirli güç insanlığın sağlık ve şifa bulması için kullanılmıştır. Yunan mitolojisinde geçen Gorgo canavarlarının mı Şahmeran'a yoksa Şahmera'nın mı Gorgolara kaynak olduğu düşüncesi tartışılmaktadır. Özellikle Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı eserinde anlatılan Ekhidna Şahmeran'a çok benzerlik göstermektedir. Hesiodos eserinde

“Ne ölümlülere, ne de ölümsüzlere benzeyen.
Bir mağarada doğdu bu azgın yürekli Ekhidna.
Yarı bedeni bir genç kızdı onun,
Güzel yanakları ve gözleri fıldır fıldır,
Yarı bedeniye koskoca bir yılanı, korkunç,
Her yanı benek benek amansız bir yılan
Yerin gizli deliklerinde kaybolan;
Mağarasında otururdu Ekhidna,”

diyerek tanımlamıştır Ekhidna'yı (Eyuboğlu, Erhat, 1977:114). Mitolojiye göre Ekhidna'nın ini Arima dağları denen Kilikya'da yerin altındadır. Yani efsanenin kaynağı Kilikya bölgesi olsun ya da olmasın yaşadığı yer burasıdır.

Efsanelerin çoğunda Şahmeran erkek olarak ifade edilir. Fakat özellikle Tarsus dahil olmak üzere Anadolu'nun her yerinde kullanılan Şahmeran motifinde Şahmeran kadın olarak resmedilir. Öykülerdeki bu cinsiyet değişikliği belki adının başındaki Şah kelimesinden kaynaklanmaktadır.

Efsanenin Hatti ve Hurrilerin etkisindeki Hitit mitolojisinden de izler taşıdığı düşünülmektedir. Hatti kökenli olan gök tanrısı Telepinu'nun lluyanka ejderi ile savaş Hitit mitolojisinin bir parçasıdır. Telepinu mitosunun ele geçen iki anlatısının birinde lluyanka adlı ejdere yenilen gök tanrısı, ejderi yenmek için tanrıça İnar'ın Hupasiya adlı bir ölümlüye aşkını vaadedmesini kullanır. Aşka karşılık bu ölümlü, lluyanka'yla yer içer, onu sarhoş eder. Bu fırsattan yararlanan gök tanrısı gelir, ejderi öldürür. Diğer hikayede ise gök tanrısını yenen lluyanka gök tanrısının yüreğini ve gözlerini alır. Gök tanrısı öç almak için Arm adlı bir ölümlünün kızıyla evlenir ve ondan bir oğlu olur. Oğul büyüyünce ejderin kızıyla evlenir ve babasının yüreğiyle gözlerini geri alır. Gök tanrısı eski gücüne kavuşunca ejderi öldürmeye gider. Oğlu araya girerek “Ejderi öldürecekse beni de öldür,” der ve babası oğluyla beraber ejderi öldürür. Bu efsanenin ben-

zeri Yunan mitolojisinde de vardır. Zeus ile Typhon arasında geçen savaşta, lluyanka efsanesinin ana öğeleri bulunur (Akurgal, 1993:107).

Typhon omuzlarından yüz yılan başının yükseldiği, korkunç bir tanrı olarak ifade edilir. Yanardağ tanrısı olarak da tanımlanır. Ekhidna'yla birleşerek korkunç canavarlar üretmişlerdir (Erhat, 1989:316). Helen anlatısında Typhon tanrı Zeus'un yüreğini ve gözlerini değil, kollarının ve bacaklarının kas lifini almıştır. Bu örnekte ejderin gözcülüğünü yapan kızını Aigipan adlı bir kadın oyalarken Zeus'un kas liflerini tanrı Hermes geri alır. Efsanenin Kilikya bölgesinden geldiğini de yer adları açığa vurur. Helen anlatısında Typhon'un oturduğu yer Mersin civarındaki Korykos mağarasıdır. Adı geçen Casius Dağı ise Antakya yakınlarındadır. Efsanelerin hepsinde bir ölümlünün ihaneti söz konusudur.

Kimilerine göre Typhon'la Ekhidna'nın kızı olan ve *Odyseia*'da sözü geçen mitolojik deniz canavarı Skylla da Şahmeran'a benzerlik gösterir. Skylla M.S. III. yüzyılda Tarsus sikkelerinin üzerine de basılmıştır. Sikkenin ön yüzünde Şua taçlı PUIENUS arka yüzünde cepheden duran SCYLLA vardır. (SNG Levante 1633) Kaynağı ne olursa olsun bu gün hala Misis yakınında Çokçapınar köyünde Şahmeran Mağarası adı altında bilinen kutsal bir mekan vardır.

Dağ, Su ve Taş Kültü

Yazılı kaynaklardan öğrendiğimize göre Hititliler dağları kutsal sayıyor ve onlara tapıyordu. (Akurgal, 1993:104) Ceyhan'la Misis arasında bulunan Sirkeli Höyüğünde Hititlerden kalma eski bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Bölgedeki Cebel Nur ya da Nur dağları geniş bir alanda yükselen tek dağdır. Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde, Misis'e yakın Nur dağlarında hastalıklar için çok iyi gelen otların bulunduğu ve özellikle eski zamanların doktorlarının ta uzaklardan buraya kadar ot toplamaya geldiklerinden bahseder. (Ener, 1993:194) Misis ve çevresinde yaşayanlar tarafından Cebel-Nur dağlarında yetişen otlardan birinin hala ölümsüzlük otu olduğuna inanılıyor.

Su ibadette önemli bir yer tutmaktadır. Suyun arıtıcı niteliği, bollukla ilişkisi, seller vb. su kültürünün doğuşunda rol oynayan önemli etkenlerdir. Denizleri, gölleri, ırmakları, kaynakları, çeşmeleri ve yağmuru da içine alan su kültüründe; su kimi zaman kendisine ibadet edilen bir obje, kimi zaman da kült aracıdır. (Örnek, 1988:103-104) Asklepionlarda diğer tedavilerin yanında kudret hamamı denen yerlerde sıcak ve soğuk su banyoları yaptırmak, maden suları içmek, deniz kenarında bulunanlara deniz banyosu yaptırmak yoluyla da hastalar tedavi edilirdi. Misis'le Ceyhan arasında yer alan Yılankale'nin batı eteğinde yöre halkı tarafından Kokarpınar adı verilen şifalı bir su kaynağı vardır. Bu gün hala

kullanılan kaynağın yakınındaki ve üzerindeki kalıntılardan buranın çok uzun zamandan beri kullanıldığını göstermektedir.

Su gibi, taş da çoğu zaman ibadette önemli bir yer tutmaktadır. Yunanistan'daki hermeler, Romalılarda sınır taşları, Yahudilerde Yakup'un taşı, İslamiyette "Hacer-i Esved" (Karataş) gibi dünya üzerinde bir çok taş kültüne bağlı örnek vardır. (Örnek, 1988:102) Taş kültürünün pek çok izini bugün Anadolu'da bulmak mümkündür. Özellikle araştırma gezilerimiz sırasında Misis'teki Karataşdede ve Yumurtalık-Misis yolu üzerindeki Cabbardede türbelerinde, dileklerin türbe duvarına yapıştırılan taşlarla tutulması ve dileğin akibetinin taşların duvara yapışıp yapışmayacağına bağlı olması ilgi çekici bir örnektir. Ayrıca Cabbardede türbesinde dışarıda insitu vaziyette duran sütunlar sırt ağrılarına şifalı oldukları veya üzerinde okunan duaların kabul edilmesi için kullanılmaktadır.

Kurban motifi, İnkubasyon Uykusu ve Ziyaretler

"İbadetin önemli bir bölümünü teşkil eden kurban, doğüstü kudretlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek için ve onlardan bir şeyler istemek için sunulur." (Örnek, 1988:87) Adanan yiyecek ya da içecek veya herhangi bir kurban objesi de olabilir. Bu gün Anadolu'nun her yerinde adanan adaklar kesilen kurbanlar kökeni çok eskilere dayanan bir gelenekler bütünüdür. Adak zengin ve anlamlı bir sözcüktür. Yatıra bir adak adamak ona bir dileğin gerçekleşmesi için baş vurmaktır. Adayan bu kişi bu eylemiyle yatırım kendisi ile Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanmıştır. Kaynaklarda Asklepionlarda şifa arayan hastaların tıpkı bugün türbelerde şifa arayan insanlar gibi kurban adadıkları anlatılır.

Türbeler, yatırlar Anadolu'nun sularında, dağlarında, ağaçlarında, hayvanlarında cisimlenirler. Onların şimdi yattıkları yerler, Anadolu'ya Türkler gelmeden orada Hıristiyanlık bile belirmeden, başka dinlerin tapınakları, sunakları idi belki. Zira adları yatır olsa bile bu kutsal alanların çoğu ya bir dikili taş, ya da bir ağaç, mağara, ya da bir kaya mezarıdır. Yumurtalık ilçesinde evlerin arasında sıkışık kalmış Hızır- İlyas türbesi buna güzel bir örnektir.

Doğu Akdeniz'de özellikle Suriye ve Filistin'de çok yaygın olan dromoslu çukur biçimindeki basamaklı mezarlardan olan bu türbe, kalker zemine oyulmuştur. Bu tip mezarların değişik çağlarda temizlenerek tekrar kullanıldığını düşünürsek çağımızda yatır olarak kullanılıp bir kutsal mekana dönüştürülmesi pek de şaşırtıcı değildir. Duvardaki nişler mihrap yerine kullanılmaktadır. Niş boşluklarında adak için getirilen mumlar yakılmaktadır, yine adak için getirilen havlu, seccade gibi hediyeler bu nişlere konulmaktadır. Çok eski çağlardan beri

mezarlar kutsal mekanlar olarak kullanılmışlardır.

Bugün Anadolu'nun pek çok yerine dağılmış olan türbelerde hastalar şifa bulmak için uykuya yatırılıyor. Gördükleri rüyalardan hastalığı ile ilgili yorumlar yapılıyor. Misis'in içinde yer alan Karataşdede, Misis-Yumurtalık yolu üzerindeki Cabbardede ve Yumurtalık'taki Hızır-İlyas türbesinde de bu uygulama devam ediyor. Tıpkı Asklepionlarda olduğu gibi. (Uzluk, 1958:39)

Bölgedeki Bazı Arkeolojik Buluntular

Adana iline bağlı Yumurtalık ilçesi antik çağlardaki adıyla Aigea'yı Hellenistik çağda Makedonia'lı yöneticilerden, I. Seleukos kurduğunu. İ.S. 253-260 yıllarında İmparator Valarian'ın Misis köprüsünü yaptırmalarıyla Adana ve Tarsus arasındaki ulaşım ve ticaretin artması, zaten önemli bir liman kenti olan Aigea'yı yeniden canlandırmıştır. Aigea yüzyıllarca bir liman ve donanma barınağı olmuştur. M.S. III. yüzyılda şehir adına basılan sikkelerden kentin aynı zamanda önemli bir tıp merkezi olduğu da anlaşılmaktadır. Bu sikkelerden aşağıda 6 örneğin özellikleri yazılıdır.

1- Önde Asklepios olarak Caracalla ve (Antoninos'un şehri AIGEIA) yazısı, arkada yılanlı asasına yaslanmakta olan Asklepios ve yazısı vardır. Sikke şehir takvimine göre 262 miladi takvime göre 215 yılında bastırılmıştır. (SNG Levante, 1741)

2- Önde sağa dönük şua taçlı, pelerinli ve zırlı imparator büstü ve yazısı, arkada yılanlı asa tutan Asklepios ve koluna dolanan yılanı besleyen Hygieia ile ayakta karşılıklı duran figürü ve yazısı vardır. Sikke şehir takvimine göre 192, miladi takvime göre 243 yılında bastırılmıştır. (SNG Tahberer, 408)

3- Önde Caracalla büstü ve yazısı, arkada Asklepios, Hygieia ve Telesperos ve yazısı vardır. Sikke şehir takvimine göre 262, miladi takvime göre 215/6 yılında basılmıştır. (SNG Levante, 1742)

4- Önde S. Alexander büstü ve yazısı, arkada tapınak içinde Asklepios ve yazısı vardır. Sikke şehir takvimine göre 278 miladi takvime göre 231/2 yılında basılmıştır. (SNG Levante, 1774)

5- Önde S. Alexander büstü ve yazısı, arkada sepet içinden çıkmakta olan yılan iki tarafında birer meşale (Cista Mistica) ve yazısı vardır. Sikke şehir

takvimine göre 277, miladi takvime göre 230/1 yılında basılmıştır. (SNG Levante, 1766)

6- Önde Valerian büstü ve yazısı, arkada Asklepios dört sütunlu bir tapınak içinde yılanlı asasına yaslanır biçimde tasvir edilmiştir. Sikke şehir takvimine göre 299, miladi takvime göre 253 yılında basılmıştır. (SNG Levante, 1793)

Ayrıca bugün Osmaniye ili Düziçi ilçesi sınırları içinde kalan EIRENOLIS antik kentinde de M.Ö. III. yüzyılda Asklepios onuruna bastırılmış sikkelerin bulunması, bölgemizde M.Ö. III. yüzyılda Asklepios kültürünün yaygınlığını gösteren güzel bir örnektir. (SNG Levante, 1622. 1624.)

Anavarza doğumlu Dioskorides'in kitabı *Kitab'ül Haşayiş'in (Materia Medica)* üçüncü cildinin birinci sayfasında yer alan minyatürün hemen arkasında muhteşem kubbeli bir mabet veya saray vardır. Dioskorides sarayın ön cephesini kaplar şekilde etrafında talebeleri ile tasvir edilmiştir. Dioskorides bu minyatürde daha çok bir Yunan tanrısına benzetilmiştir. Saray bir sahil kenarında gösterilmiş olup, sahilde bir kayıkta iki kişi görülmektedir. Minyatür çok yıpranmıştır. Üstünde de Dioskorides il-Feylesof yazılıdır. (Konyalı, 1977: 27-28) Yukarıda örnek olarak verdiğimiz sikkelerde de Asklepios'un gösterişli bir tapınak içinde, tek başına veya kendisiyle beraber şifa dağıtan Telesperos ve Hygea'nın benzer tasvirleri vardır.

Adana Arkeoloji Müzesine satın alma yolu ile gelen Asklepion kültü ile ilgili eserler bulunmaktadır. Bunlardan birisi 25.5 cm boyunda, bir kaide üzerinde sağ elinde Eros, sol elinde yılan tutan, üzerine khiton giyen terra cotta Hygea heykelciğidir. Diğeri ise bir kaide üzerinde, 21 cm. boyunda, kireç taşından, kafası kırık, sol elinde yılan tutan, göğsünü açıkta bırakacak şekilde bir mantoya sarınmış Asklepios heykelciğidir. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde bulunan M.S. II. yüzyıl Hygea ve Asklepios heykelciklerine benzer özellikler göstermektedir. Bu tip heykelcikler daha çok evlerde, mezarlarda, mabetlerden ortaya çıkarılmaktadır. Yine bölgeden çıktığı düşünülen bronz yılan heykeli, Bergama Asklepionunun çeşme parçasına benzerlik göstermektedir.

Alman Arkeoloji Enstitüsünden Prof. Dr.-Ing. Wolf Koenigs, Dr.-Ing Klaus Rheidt'ın 1991 yılında hazırladıkları Yumurtalık raporuna göre Hıristiyanlık dönemi ünlü hekimlerinden Cosmas ve Damian'ın yasaya karşın ücretsiz tedavi yaptıkları gerekçesiyle İ.S. IV. yüzyılın başlarında Aigea'da öldürüldükleri belirtilmektedir. Cosmas ve Damian Hıristiyanlığı vaaz eden, hastaları tedavi eden Arap hekimlerdi. Suda boğdurulmak suretiyle ölüm cezasına mahkum edilmiş olan bu hekimler bir melek tarafından kurtarılmışlar, bunun üzerine

yakma, taşlama ile ruhu cisimden ayırmağa muvaffak olamayınca başları kesilmişti (İ.S. 303). (Uzluk, 1958:79).

Sonuç ve Değerlendirme

Misis ve çevresinde kökeni çok eskilere dayanan adet ve uygulamalardan ve arkeolojik buluntulardan yola çıkarak, yerlerini bilmesek bile bölgede M.Ö. III ve M.S. II. yüzyıllar arasında Asklepionların var olabileceğini düşünüyoruz. Yunan ve Romaluların kendilerine mal ettikleri bu kültür aslında Akdeniz doğu kıyılarında yaşayan devletler tarafından Ege kıyılarına taşındığını ve burada biçim değiştirip şekillendiğini, tekrar aynı yoldan geri dönerek Akdeniz Kültür ortamının yaşayan mitoslarının bir parçası olduğunu söyleyebiliriz. Aradan binlerce yılın geçmesi ve insanlar, kavimler, inançlar sisteminin değişmesine rağmen Akdeniz kültür ortamı içinde yaşayanlar tarafından hala gerçek ve kutsal olarak kabul edilen bu mitoslar binlerce yıl özüksenerek yinelenip zenginleştirilmiştir. Tıp biliminin insan bilinci kadar eski olduğunu varsayarsak antropoloji ve arkeolojinin bize sunduğu kanıtlar tıbbın kökenininin büyüye ve dini pratiklere dayandığını ortaya çıkaracaktır. Misis ve çevresindeki Asklepios Kültürü üzerine yapılan etnoarkeolojik bu çalışma, bölgede kökeni büyüye ve dine dayanan çok eski tedavi yöntemlerinin hala uygulanmakta olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. Akurgal, Ord. Prof. Dr. Ekrem: 1993, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, NET Yayınları.
2. Ener, Kasım:1993, *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış*. Adana, Hakan Ofset.
3. Erhat, Azra: *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul 1989, Remzi Kitabevi.
4. *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)*, İstanbul 1935, Devlet Matbaası.
5. Eyüboğlu, Sabahattin-Erhat Azra:1977, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, Ankara, TTK Basımevi.
6. Konyalı, İbrahim Hakkı: "Kitab'ül Haşayiş (Materia Medica)", *Sanat* 1977, S:6.
7. Levante, Edoardo: 1986, *Clicia*, Switzerland, Credit Suisse Berne Numismatic Department.

8. Mansel, Ord. Prof. Dr. Arif Müfid: 1971, *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara, TTK Basımevi.
9. Örnek, Doç. Dr. Sedat Veyis: 1988, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul, Gerçek Yayınevi.
10. Uzluk, Dr. Feridun: 1958, *Genel Tıp Tarihi*. Ankara, Güzel İstanbul Matbaası.
11. Bekircan, Tahberer Sikke Koleksiyonu.